

Suuren metsäkeskustelun aikakirjat

Kalle Michelsen

Edmund von Berg: *Kertomus Suomenmaan metsistä 1858, sekä Kuvia suuresta muutoksesta.* Toim. Matti Leikola, kuvatoimitus Mikko Häyrynen. Kustannusosakeyhtiö Metsälehti, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1995, 93 s., sid.

C. W. Gyldeén: *Suomalaisen metsänhoidon opas.* Suomentanut Matti Leikola, Kustannusosakeyhtiö Metsälehti, Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna 1998, 158 s., sid.

Suomen metsätalouden kokonaisvaltainen uudistaminen käynnistyi noin 150 vuotta sitten. Maanmittauksen ylihallituksen alaiseksi perustettiin väliaikainen metsänhoidon ylihallitus vuonna 1851, ja saman vuonna annettiin kiistelty uusi metsälaki. Kymmenen vuotta myöhemmin käynnistettiin Evon metsäopistoa, ja siitä vuosikymmen myöhemmin sahojen tuotantorajoitukset poistettiin.

Suomen metsätalouden uudistaminen ei ollut helppoa. Keskustelu uudistusten sisällöstä ja suunnasta velloi Suomen suuriruhtinaskunnan pienessä mutta virkeässä lehdistössä lähes kaksi vuosikymmentä. Vastakkain oli kaksi eri mielistä metsätaloudesta. Talonpoikien etuja ajoi kansallisuusfilosofi J. V. Snellman, ja keskushallinnon puolesta puhuivat senaattorit, maanmittaushallituksen korkeimmat virkamiehet ja myös osa maan älymystöä.

Autonomian ajan suuri metsäkeskustelu oli mittasuhteiltaan varmaan yhtä suuri kuin 1970- ja 80-luvuilla käyty vastaava keskustelu. Sen sanomakin oli osittain sama. Viranomaiset olivat huolissaan metsien tilasta ja uudistumisesta, joten kulutusta oli rajoitettava. Vapaita talonpoikia ja sahaporvareita edustanut lehdistö ei tätä voinut sallia, vaan liberalismien hengessä vaadittiin vallan siirtämistä yhteiskuntahierarkiassa alaspäin.

Suuri metsäkeskustelu kiinnosti suomalaisia historiantutkijoita jo autonomian ajan lopulla, eikä kiinnostus ole vaimentunut itsenäisyyden aikana. Tutkimuskysymykset ja näkökulmatkin ovat pysyneet sadan vuoden aikana lähes ennallaan. Suuri metsäkeskustelu nähdään osana autonomian ajan poliittista ja taloudellista murrosta, jossa vaikuttavina aatteellisina taustavoimoina olivat fennomania, liberalismi ja sitä vastustava taloudellinen merkantilismi. Tästä ajatusten sulautusuunista voittajina selvisivät fennomania ja liberalismi, ja tuhkasta nousi autonominen Suomi, joka alkoi vähitellen muotoutua moderniksi teolliseksi yhteiskunnaksi.

Aatehistorialliset tulkinnot ovat olleet perinteisesti suomalaisten historiantutkijoiden vahvaa reviiiriä. Aatteita pidetään konkreettisina voimälähteinä, jotka työntävät muutosvoimia eteenpäin. Tästä näkökulmasta katsottuna suuri metsäkeskustelu epäilemättä näyttää liberalismien ja merkantilismin taistelutantereelta. Mutta aatehistorialliset päätelmät eivät välttämättä paljasta metsäkeskustelun todellista ydintä. Vaikka julkisessa keskustelussa aatteilla on oma roolinsa, keskustelu ei yleensä ennakoivasti tulevia muutoksia, vaan se heijastaa paremminkin ajassa vaikuttavia pelkoja ja ristiriitoja.

Yksi syy metsäkeskustelun aatehistorialliseen "ylitulkintaan" saattaa löytyä käytetyistä lähteistä. Arkistoissa olisi paljon myös varsinaista metsänkäyttöä koskevaa materiaalia, mutta historiantutkijat ovat aina tähän päivään saakka nojautuneet pitkälti J.T. Hanhon vuonna 1915 julkaisemaan tutkimukseen *Tutkimuksia Suomen metsätalouden historiasta 19. vuosisadalla* sekä J. W. Snellmanin ja muiden fennomaaniajattelijoiden kirjoituksiin.

Näistä lähteistä on helppo tehdä aatehistoriallisia tulkintoja suuresta metsäkeskustelusta, sillä ne on kirjoitettu aatehistoriallisessa hengessä. Mutta ne eivät kerro kovinkaan paljon itse metsistä ja niiden tilasta 1800-luvun puolivälissä. Ja tästä oli metsäkeskustelussa todella kysymys.

Kaksi todistuslausuntoa

Hanhon ja Snellmanin lisäksi historiantutkijoiden käytettävissä on ollut kaksi tärkeää aikalaisdokumenttia: Saksalaisen metsäntutkijan, Edmund von Bergin raportti *Kertomus Suomenmaan metsistä 1858* sekä kolme vuotta aikaisemmin ilmestynyt maanmittaushallituksen ylitirehtöörin

Claes Wilhelm Gyldeénin laatima teos *Handledningar för Skogshushållare*. Näitä kirjoja on käytetty, mutta nyt ne ovat mukavasti saatavissa hyvälle suomenkielille käännettynä ja loisteliaasti toimitettuna. Työn on tehnyt Matti Leikola, ja painoasusta on huolehtinut Kustannusyhtiö Metsälehti. Leikolan työtä voidaankin pitää todellisena kulttuuritekona, jonka arvoa ei ole syytä väheksyä.

Historiantutkijat ovat käyttäneet Bergin raporttia lähinnä sitaattikirjana kuvatessaan suurta metsäkeskustelua sekä Suomen metsien tilaa 1800-luvun puolivälissä.

Metsäneuvoksen värikäs ja kuvaava kerrontatyyli tarjoaakin herkullisia makupaloja historiantutkijoille. Berg kertoo havainnollisesti, millaiseen kuntoon Suomen metsät olivat kuluneet vuosisatoja jatkuneen tervan- ja kaskenpoltton, harsinnan ja laiduntamisen seurauksena. Tämän lisäksi Berg arvioi rohkeasti suomalaisten mentaliteettia sekä käsityksiä metsien arvosta.

Matti Leikola osoittaa kuitenkin hyvin kirjoitetussa esipuheessaan, ettei Bergin raportti ole vain mielenkiintoinen kuriositeetti, vaan kiinteä osa suurta metsäkeskustelua. Se oli "tilaustyö", jota keskushallinnon virkamiehet käyttivät hyväkseen tehdessään metsätaloudellisia uudistuksia. Saksalaisen metsäasiantuntijan mielipide oli arvokas vakuutus siitä, millaiseen tilaan Suomen metsät joutuisivat, jos niiden hoito jätettäisiin talonpoikien käsiin. Metsäneuvos Bergin sanat eivät varmaan kaipaa lisäselityksiä: "Ihmisten typerys ja puunkauppiasten voitonpyynti ovat tätä ennen käyttäneet varmimpia metsänhävityksen keinoja; nyt jo ovat Suomenmaan metsät siinä tilassa, että jos yhä vielä kehnommiksi kävisivät, niin olisi se suuresti kamoittava asia, sillä ei ilmanlaatukaan silloin olisi huonommaksi muuttumatta."

Bergin raportti sai ymmärrettävästi J. V. Snellmanin raivon valtaan. Snellmanin mielestä saksalaisen metsäasiantuntijan kutsuminen Suomeen oli katala temppu, jonka avulla Senaatin torin ympärille linnoittautuneet virkamiehet yrittivät kaapata itselleen metsäpoliittisen päätösvallan. Snellmanin mukaan Berg ei tuntenut Suomen metsiä, eikä suomalaista talonpoikaa, joka oli onnistunut luomaan hyvän elämän suurten metsien keskelle. Köyhä suuriruhtinaskunta ei tarvinnut tieteellistä metsäopetusta eikä kallista metsähallintoa, sillä kuka tahansa talonpoika osasi mitata metsänsä ja päättää niiden järkiperaisesta hoidosta. Suomen metsiä ei myöskään tarvinnut säilyttää tai suojata, vaan päinvastoin hakata lisää, jotta maata vapautuisi maanviljelylle. Näin juopottelu ja kaikkinaisen muu epäsosiaalinen käyttäytyminen vähenisivät ja talonpoikien sivistystaso nousisi Euroopan johtavien maiden rinnalle.

Edmund von Bergin raportti kertoo kuitenkin toisenlaisesta Suomesta. Jos talonpojat eivät ymmärtäneet kansallisrikkautensa arvoa, kuinka he pystyivät hallitsemaan ja kehittämään kansakuntaansa. Hyvässä ohjauksessa talonpojat saattoivat vähitellen oppia hoitamaan metsiään, mutta tämä edellytti ammattitaitoista metsänhoitajakuntaa, joka pystyi neuvomaan viljelijöille hyvän metsänhoidon periaatteet. Snellman epäili jo *Litteraturbladet*issa julkaisemissaan kiistakirjoituksissa, oliko Bergin raportti aito. Hän antoi epäsuorasti ymmärtää, että raportin taustalla saattoivat olla maanmittaushallituksen ylitirehtööri C. W. Gyldeén ja paroni Rabbe Wrede. Tähän väitteeseen ei Matti Leikola ota suoranaisesti kantaa. Useat tekijät viittaavat kuitenkin siihen, että Gyldeén ja Wrede vaikuttivat Bergin raporttiin. He kutsuivat hänet Suomeen, ja he myös seurasivat ulkomaista vierastaan koko matkan ajan. Seurueeseen kuului lisäksi Bergin poika Wilhelm.

Edmund von Bergin tutkimusmatka alkoi Turusta, josta hän matkusti Hämeeseen tutkimaan tulevaa Evon metsäopiston sijoituspaikkaa. Sieltä matka jatkui länsirannikkoa pitkin kohti Oulua, josta edettiin Lappiin ja itärajaa alas Karjalaan. Berg vieraili Valamon luostarisaarella ja Laatokan rantapitäjissä, mistä matkattiin Lappeenrannan ja Porvoon kautta Helsinkiin. Perillä oltiin olokuun 12. päivänä vuonna 1858 eli pitkään kierrokseen kulutettiin ainostaan hieman yli kuukausi aikaa. Matkaltaan Berg laati tarkkoja huomioita, jotka hän kokosi yhteen raportiksi. Työ eteni hyvin, ja senaatti sai Bergin raportin vain viisi päivää sen jälkeen kun hän oli palannut matkaltaan. Senaattorit suhtautuivat suopeasti raporttiin, ja lähes kaikki Bergin tekemät ehdotukset toteutettiin. Evon kruununpuistoon perustettiin metsäopisto, ja metsähallinto vakiintui itsenäiseksi virastoksi. Talvella 1858–59 Bergin raportti käännettiin ruotsiksi ja myös suomeksi. Näin se tavoitti lukijoita myös varsinaisen keskushallinnon ja älymystön ulkopuolelta.

Kertomus Suomenmaan metsistä 1858 sisältää suuren määrän yksityiskohtaista tietoa Suomesta, suomalaisista ja maan metsävaroista. Tiedon määrä on jopa niin suuri, että on vakavasti syytä epäillä Gyldeénin ja Wreden toimineen raportin "haamukirjoittajina". Tätä väitettä on tietysti mahdotonta

todistaa, mutta raportin sisältö, ehdotukset ja niiden muotoilu tukivat täysin Gyldeénin ja Wreden aikaisemmin esittämiä mielipiteitä.

Matti Leikolan toimittama Edmund von Bergin matkaraportti avaa uuden ulottuvuuden autonomian ajan metsäkeskusteluun. Nyt raportti on sidottu aikaan ja paikkaan, joten siitä tulee kriittisesti harkittu lähde historiantutkimukselle.

Suuriruhtinaskunnan metsien inventointi

Suuren metsäkeskustelun yksi keskeinen ongelma oli relevantin tieteellisen tiedon puute Suomen metsistä ja metsävaroista. Keskushallinnon tietoon kulkeutui hurjia huhuja, jotka kertoivat laajoista metsätuhoista eri puolilla Suomea. Samaan aikaan sahayrittäjät levittivät täysin päinvastaista tietoa yrittäessään painostaa viranomaisia poistamaan sahausta rajoittavat määräykset.

Tiedon ristipaine oli keskeinen syy vuoden 1851 metsäasetukseen. Historiantutkijat ovat kuvanneet sitä "kristuslaiksi", jonka tarkoituksena oli vahvistaa ruotsalaismielisen keskushallinnon asiaa. Tämä väite ei todennäköisesti pidä paikkaansa. Laki oli ennen kaikkea suojelulaki, jonka pyrkimyksenä oli antaa keskushallinnolle aikaa etsiä kestävä ratkaisu metsätalouden ongelmiin. Mutta ratkaisua ei voitu tehdä, ennen kuin tiedettiin, kuinka paljon Suomessa oli metsiä. Tämän tiedon saaminen puolestaan edellytti suuriruhtinaskunnan metsien inventointia, mikä oli tieteellisesti ja teknisesti mahdoton tehtävä.

Metsävaroja oli toki matemaattisesti yritetty arvioida, mutta arviointimenetelmät olivat alkeellisia. Suomesta puuttui lisäksi asiantuntijoita, jotka olisivat voineet edes yrittää mitata maan metsävaroja. Lars Gabriel von Haartman, jota on yleisesti syytetty merkantilismin viimeiseksi puolustajaksi, osoittautuu avarakatseiseksi metsäviranomaiseksi. Vaikka hän sääti uuden metsäasetuksen, hän samaan aikaan pyrki kaikkiin keinoin lisäämään tietoa Suomen metsistä. Koska asiantuntijoita ei ollut Suomessa, Haartman haki apua Ruotsista. Tulos oli kuitenkin pettymys. Ruotsalaiset metsäasiantuntijat eivät pitäneet mahdollisena Suomen metsävarojen kokonaisvaltaista arviointia.

Kaikkien yllätykseksi ilmestyi Helsingissä vuonna 1853 Claes Wilhelm Gyldeénin laatima ja Friisin kirjapainon painama teos *Handledning för Skogshushållare i Finland*. Kirjan johdanto-osassa oli perusteellinen tilastollinen laskelma Suomen suuriruhtinaskunnan metsistä, niiden käytöstä, vuosittaisesta kulutuksesta sekä uusiutumisen. Gyldeénin arvion mukaan Suomessa oli noin 0,28 hehtaari peltoalaa, noin hehtaari niittyä sekä 12,6 hehtaaria metsää asukasta kohden, ja metsät kasvoivat vuosittain noin 28–31 miljoonaa kuutiometriä. Vuosittain Suomesta vietiin metsätaloustuotteita ulkomaille noin 1,2 miljoonaa kuutiometriä. Tämän lisäksi kotitaloudet käyttivät puuta, mutta vastaavasti metsät kasvoivat noin 28–30 miljoonaa kuutiometriä vuodessa. Kun Gyldeén yhdisti nämä tiedot väestötilastoon sekä maantieteellisiin ja ilmastollisiin tekijöihin, hän sai varsin lohdullisen lopputuloksen. Suomessa ei ollut yksinkertaisesti tarpeeksi ihmisiä kuluttamaan loppuun maan valtavia metsävaroja. Ja jos metsiä hoidettaisiin järkiperaisesti, ne tuottaisivat moninkertaisesti enemmän arvokasta raaka-ainetta.

Vaikka Gyldeénin laskelmat olivat karkeita, ne edustivat kuitenkin omana aikanaan "tieteellistä totuutta", jota ei ollut syytä epäillä. Tieto suuriruhtinaskunnan metsien tilasta tyydytti myös senaatin päättäjiä, ja sahateollisuuden tuotantorajoituksia ryhdyttiin asteittain poistamaan. Samalla metsähallintoa vahvistettiin, ja Evon metsäopiston perustamista vauhditettiin. Nämä suositukset sisältyivät myös kaikki Gyldeénin kirjaan. Mutta Gyldeénin teoksella oli myös muita päämääriä. Sen sivuilla esiteltiin Suomessa esiintyviä puulajeja ja niiden fyysikaalisia ominaisuuksia. Kirjassa on myös yksityiskohtaisia ohjeita metsien hoitajille ja uudistajille. Näin se oli tarkoitettu todelliseksi käsikirjaksi, jonka avulla talonpoika ja myös kartanoherra pystyivät itsenäisesti huolehtimaan omista metsistään.

Matti Leikola on tehnyt todellisen suurtyön kääntäessään C. W. Gyldeénin kirjan suomen kielelle. Hän on myös ansiokkaasti sitonut esipuheessaan sen suuren metsäkeskustelun osaksi. Suuriruhtinaskunnan metsien inventointi oli selkeä metsäpoliittinen veto, jolla Gyldeén varmisti oman asemansa sekä määrittä tulevien uudistusten suunnan. Viranomaisten oli nyt helppo päättää metsähallinnon vakinaistamisesta, metsänhoitajien kouluttamisesta sekä metsätaloudellisista uudistuksista. Kun lisäksi Edmund von Berg omassa raportissaan vahvisti Gyldeénin laskelmat oikeiksi, keskushallinto oli saanut haluamansa tieteellisen vahvistuksen. Talonpoikia puolustavalla Snellmanilla ei ollut vastaavaa tietoa,

joten hänen oli turvaututtava retoriikkaan ja arroganttiin hyökkäykseen. Metsäkeskustelu jatkui, mutta kuten Leikola on osoittanut, se oli todellisuudessa päättynyt jo 1850-luvun puolivälissä, kun Gyldeńin ja Bergin tutkimukset oli saatu julki. Viimeinen sinetti oli valtiovaraintoimituskunnan puheenjohtajan Fabian Langenskiöldin tekemä tutkimus Suomen metsävaroista, joka valmistui vuonna 1860. Siinä Langenskiöld vahvisti sen, mitä Gyldeń ja Berg olivat jo ehtineet osoittaa. Suomessa oli riittävästi metsävaroja, mutta metsiä oli hoidettava hyvin, tieteellisesti ja järkiperaisesti.

Kirjoittaja on filosofian tohtori, tieteen ja teknologian historian tutkija. Hän toimii tällä hetkellä Suomen Akatemian tutkijana.
karl-erik.michelsen@helsinki.fi

